MINDRE BIDRAG

UPPREPNINGSSTROFEN

En folkloristisk formstudie.

Professor Otto Andersson (f. 1879, gennem en lang årrække professor i musikvidenskab og folkeviseforskning ved Åbo akademi) besøgte København i april 1952, og i den ene af de to forelæsninger, han under sit altfor lidt påagtede besøg holdt på universitetet, fremlagde han den afhandling, han under ovenstående titel offentliggjorde i Budkavlen 1950 (Åbo 1951) p. 1—55. Otto Anderssons frodige og vidtspændende forfatterskab har oftere berørt danske forhold, og hans virke, ikke blot som forsker og forfatter, men som organisator og inspirationskilde for praktisk og teoretisk folkloristisk arbejde følges med opmærksomhed og varm sympati også udenfor den svensk-finske kulturkreds, han lever i og med, og hvis viseskat han har behandlet først og fremmest i den ypperlige udgave: Finlands svenska folkdiktning, V. Folkvisor, 1. Den äldre folkvisan, Helsingfors 1934. — Skønt det foreliggende arbejde i omfang ikke indtager nogen anselig plads i Otto Anderssons produktion, har det dog særlig interesse for en dansk læserkreds, eftersom det behandler en folkevise-strofeform, der praktisk talt kun kendes i Danmark og Island, ikke i Norge, Sverige eller Finland selv. Til klaring af det problem, der har fængslet ham, har Otto Andersson derfor gennemgået hele Danmarks gamle Folkeviser, hele Íslenzk fornkvæði og endda (med negativt resultat) flere andre samlinger — udfra den opfattelse, at formen ved siden af indholdet er grundlæggende for studiet af folkedigtning. Nærværende meddelelse søger at give et referat af Otto Anderssons afhandling; til fodnoterne er henlagt litteraturhenvisningerne og enkelte rent supplerende bemærkninger.

Den ældre nordiske folkevise begrænser sig til ganske få strofeformer[1]; de har næsten altid omkvæd, de toliniede desuden nu og da mellemkvæd; varianter og afvigelser findes, især mht. omkvædets udformning, men er af ringe vægt. Ved siden af disse strofer kan man imidlertid sætte upprepningsstrofen[2]. Som exempel på denne strofeform kan anføres Dgf 14 Memering (efter Svanings hs.=Vedel I 18):

[1] Normal toliniet (4+4 hævninger), yngre toliniet (Liden Karen, med større antal sænkningsstavelser), normal firliniet (4+3+4+3 hævninger), Stolt Elin (eller Åge og Else, 4+2+4+2 hævninger).

[2] På dansk må man vel sige gentagelsesstrofen. Det er fristende at kalde ihvertfald hovedtypen for Julereisestrofen, men det skønnes dog urigtigt at opkalde en folkevisestrofe efter en omkvædsløs romance af Oehlenschläger, skønt denne selvfølgelig har fået impulsen til „Julereisen" fra gentagelsesstroferne hos Vedel.

Mimering vor den mindste mandt,
som fødd vor paa Karl kongens landt.
Min skøniste iomffruer.

Then mindste mandt,
s[om] f[ødd] v[or] p[aa] K[arl] k[ongens] l[andt].
Førr hand bleff til verden baarn,
da vore hans kleder till ham skarnn.
Min skøniste iomffruer.

Till verden baren,
t[ha] v[ore] h[ans] k[leder] t[ill] h[am] s[karnn].
Før han nam at gange,
da bar han brynen saa tunge.
Min skøniste iomffruer.

[Nam at gange &c.

Denne gentagelsestype er behandlet af Johs. Steenstrup, der anser gentagelsesdelen for hørende til omkvædet og regner med to forsangere: en synger selve strofen, og efter koromkvædet synger den anden gentagelsen og den ny strofe. Carl S. Petersen har for en vise som Dgf 146 Marsk Stigs døtre (der kan noteres som abc/cde/efg/ . . .) sluttet sig til Steenstrups teori om to forsangere. Vedrørende strofetypernes herkomst og indbyrdes alder refereres til den vigtigste speciallitteratur[1].

Medens gentagelse af en to-, tre- eller firliniet strofes sidste linie(r) i begyndelsen af næste strofe kendes fra flere landes folkedigtning, er den „sammensatte gentagelsesstrofe" med $1^1/_2$ linies gentagelse særegen for Danmark og Island. Den kan noteres som ab//$a^1/_2$ bcd//$c^1/_2$ def// $e^1/_2$ fgh &c. Sjældnere gentages kun $^1/_2$ linie. En gennemgang af Dgf og IFk viser nu, at Dgf af 539 visetyper har 49 numre med 78 varianter og 2430 strofer, dvs. 9 % sammensatte gentagelsesstrofer, og at IFk af 57 numre har 11 numre med 14 varianter og 291 strofer eller næsten 20 % af denne form. Denne kan da ikke være en tilfældig nydannelse eller korruption, men må kaldes en selvstændig, udbredt strofeform; en sådan frekvens i den dog ret sene adelsoverlevering viser, at „respekten för traditionens helgd har segrat över mödan". Og når formen hidtil ikke har været alvorligt studeret, skyldes det, at folkevisen i for ringe grad har været betragtet som en sammensat poetisk-musikalsk-koreografisk form.

Adelsbøgerne noterer gentagelsesdelen som begyndelsen af næste strofe, og man må forkaste Steenstrups antagelse, at den hørte til omkvædet, og at den anden forsanger førte visefortællingen et vers fremad; naturligere er det at antage, at første sanger alene præsenterer versrækken, mens den anden kun sekunderer, som ved Kalevala-sangen; således har også Peter Grønland tænkt sig forholdet ([Leipziger] Allgemeine Musikalische Zeitung 1816). Og viserne selv antyder stedvis to forsangere (Dgf 126, 240).

Vil man spørge den levende tradition til råds, må man gå til Færøerne,

[1] Johs. Steenstrup: Vore Folkeviser 1891 85 ff; Carl S. Petersen: Illustreret dansk Litteraturhistorie I 1929 134; Ernst Frandsen: Folkevisen 1935; Paul Verrier og Ernst Frandsen i Danske Studier 1937; det kunne have været tilføjet, at Sofus Larsen (Vore Folkevisers Form og Overlevering, Tilskueren 1903 901—23) vel mindre sandsynligt regner med, at koret har sunget gentagelsesdelen, og at der altså kun var een forsanger.

hvor en række af de fra Danmark indvandrede viser stadig lever[1]. En analyse af nogle færøske (og danske) melodier viser, at gentagelsens halvlinie afviger fra melodien til de samme ord i den foregående strofe, og at gentagelsesdelen slutter sig til det følgende liniepar og ikke til det foregående omkvæd[2]. Disse forhold gør det klart, at gentagelsesdelen har en selvstændig musikalsk opgave. Men den levende tradition viser ganske vist hverken på Færøerne eller i Danmark spor af to forsangere. — En række melodier drøftes nærmere, fx. melodien til Dgf 91 Hedebys genganger, som H. M. Corvinus trykker i et sørgedigt 1646 (Dgf XI 117); den må anses for en uomtvistelig folkevisemelodi til gentagelsesstrofe, hvis indledende liniepar er tabt, og den repræsenterer måske en tradition bagom Vedel[3]. Da nu en del af texterne optræder på Færøerne i Vedels redaktion, har man forlængst antaget, at de „danske" viser og melodier er importeret efter Vedels tid[4]. En række viser foreligger både med gentagelsesstrofe og i ren toliniet form. At strofen i Danmark er gammel, ligger klart for dagen.

Gentagelsen giver øget vægt til den gentagne textdel; ligesom omkvædet, men uden organisk sammenhæng med dette, afbryder det den episke fortælling, og når denne genoptages, får også den øget vægt[5]. Arngr. Jónssons berømte Crymogæa fra 1610[6] i islandsk oversættelse synes også at tale om gentagelsesformen, sunget ikke af en extra forsanger, men af alle de dansende i vikivaken.

[1] Hjalmar Thuren: Folkesangen paa Færøerne 1908, især kap. IV; Hjalmar Thuren og H. Grüner-Nielsen: Færøske Melodier til danske Kæmpeviser 1923.

[2] Otto Andersson udskriver 4 strofer af Dgf 14 Memering; kilden, Thuren & Grüner-Nielsen, bringer dog kun 2. I det hele taget er de fleste visemelodioptegnelser behæftet med den svaghed kun at bringe et enkelt vers, så man ikke kan studere den interessante musikalske variation, der gør, at man aldrig kan tale om en fast grundform for en given vises melodi. — Under Otto Anderssons besøg i København gennemspilledes en række af Dansk folkemindesamlings færøske fonogrammer efter H. Grüner-Nielsens anvisning; man fandt gentagelse af een linie på fonogrammerne 220 I og 314 II (Dgf 283 Fattig ungersvend), 220 II og 332 II (Dgf 317 Hr. Tidemand), af halvanden linie på 376 II (Dgf 154 Kong Birger) og 80 I, 209 II, 378 I (Dgf 50 Hellig Olavs væddefart); en mere ualmindelig gentagelsesform på 110 I (Dgf 143 Tule Vognsøn og Svend Grå). Andre fonogrammer viste sig at være uden interesse i denne forbindelse.

[3] Desværre oplyser Corvinus intet om syngemåden, hvor han i sin verslære giver exempler på gentagelsestyperne; det samme gælder Søren Poulsen Gotlænder Judichær; (Ex Rhythmologia Danica msc. Epitome brevissima 1649 112 f; Prosodia Danica 1671 535 ff).

[4] I sin anmeldelse af Thuren & Grüner-Nielsen (Budkavlen 1924 21—24) antager Otto Andersson muligheden af, at en gammel tradition kunne have nået Færøerne allerede før Vedel. I nærv. afhandling erkender han klart Vedels betydning; det ses ikke tydeligt, hvor megen vægt han nu lægger på en før-vedelsk dansk-færøsk tradition. Men særlig gammel kan en sådan ikke være. Thuren 1908 33 mener „næppe længere tilbage end til 16de Aarhundrede" og citerer 263 Svabo, der som den første understreger, at de „danske" melodier er kommet samtidig med texterne; og de danses anderledes end Føroyakvæði-repertoiret, se Thuren 1908 260, Thuren & Grüner-Nielsen forord.

[5] H. Grüner-Nielsen minder i denne forbindelse om, at skæmteviserne fra 16. årh. ofte har lange omkvæd.

[6] S. Blöndal i Nordisk Kultur XXIV 1933 167 ff; Kr. Kålund i Arkiv för nordisk filologi XXIII 1907 228 ff.

Hermed berøres problemet om folkevisen (fornkvæði) på Island, og derigennem det kronologiske problem. Fornkvæði anses af Kålund for ret sent overført[1], medens den episke dans har været trådt til rímur, vikivaken til lyriske vers. Senere har fx. Knut Liestøl og S. Blöndal regnet med gammel visedigtning på Island[2].

En lang række viser kendes både med gentagelsesstrofe og uden. En statistik viser, at det næsten uden undtagelse er toliniede viser, hvor altså den episke beretning forbliver den samme, uanset om gentagelsen er der eller ej. I et flertal af tilfælde er omkvædet fælles for varianterne med og uden gentagelse. Begge disse forhold tages som beviser for, at gentagelsesstrofen er den oprindelige form, der ved bortfald bliver til den kendte toliniede[3]. Indholdsmæssigt fordeler gentagelsesstroferne sig over alle genrer, men mest på ældre visetyper, og når det erindres, at folkevisedansen er døende, da adelsvisebøgerne skrives, er det forbavsende, at så mange af deres opskrifter markerer gentagelsen. Konklusionen bliver da følgende:

> ... upprepningsstrofen är en mycket gammal, om icke rent av den äldsta strofformen i folkvisan. Såsom materialet föreligger synes det i varje fall uteslutet, att en visa med tvåradig strofform och enkelt eller dubbelt omkväde skulle ha tillagts upprepningsstrof och dansats på detta sätt, om den i tidigare formen haft en stadgad ställning i den levande traditionen. Det naturliga är, såsom jag sagt förut, att ett bortfall ägt rum, när visan förekommer i båda formerna. Därest då, så resonerar jag, en visa med ett för de tidigare perioderna karakteristiskt innehåll förekommer exempelvis i Island med upprepningsstrof och i Danmark med tvåradig strofform måste den förstnämnda vara äldre. Jag går t. o. m. längre: om en visa i isländsk tradition har

[1] Således også Finnur Jónsson, der daterer viserne på Island til efter 1400, på få levninger nær (Aarbøger for nordisk Oldkyndighed 1914 2 ff).

[2] Blöndal i Nordisk Kultur XXIV; Liestøl sst. IX 1931 84 ff. — Vurderingen af islandsk fornkvæði har som bekendt varieret stærkt siden Svend Grundtvigs dage. En klaring af spørgsmålet om denne visegruppes ælde er højst påkrævet, også for den videre udforskning af fx. stevstammernes problem. Crymogæas beretning tager imidlertid udtrykkelig sigte på vikivakakvæði (ihvertfald den islandske oversættelse), og da disses strofebygning er langt mere kompliceret end folkevisernes, bliver Crymogæa formentlig yderligere svær at tolke, selvom ihvertfald visse islandske visestrofers høje ælde er almindelig anerkendt; jf. F. Jónsson i Danske Studier 1933 1 ff med vigtig note af Mar. Kristensen. — Richard Steffen drøfter Crymogæastedet i sin disputats, til hvilken Kålund støtter sig (Steffen: Enstrofig nordisk folklyrik 1898 155 ff = Svenska Landsmålen XVI 1).

[3] Det er et overraskende resultat, at denne specielle, utvivlsomt af musik og dans betingede strofeform skulle være ældre i viserne end noget så udbredt og elementært som linieparret. Omkvædsligheden og gentagelsesdelens textlige undværlighed synes ikke at bevise eller modbevise noget. I virkeligheden siger kilderne ikke noget afgørende om formens høje alder. Det af Kålund fremdragne citat af Dgf 247 (se Danske Studier 1917 82) henføres af Otto Andersson til 1462; ifl. Kålund er håndskriftet ganske vist fra dette år, men visestrofen en penneprøve fra 16. årh.; og fra den tid savner vi jo, især efter Otto Anderssons grundige gennemgang, ikke belæg for strofens forekomst. Frekvensen i vore adelsbøger turde bevise, at der foreligger en dansk udvikling, men kan ikke netop frekvensen tale for dennes relative nyhed? En afgørelse af spørgsmålet forudsætter en bred løsning af de islandske visers aldersproblemer og vel også af det dermed sammenhørende stevstammeproblem.

upprepningsstrof och finnes i Danmark i båda formerna, finner jag det någorlunda självklart att överföringen skett i den förstnämnda formen. Men då kan slutsatsen knappast bliva någon annan än att upprepningsformen kronologiskt sett ligger före båda den tvåradiga och fyrradiga strofen i Danmark[1].

Men nye spørgsmål dukker op: er gentagelsesstrofen dannet i Danmark eller indført, og i sidste fald: hvorfra? Et fingerpeg giver en række islandske viser med gentagelser, der hører til de ældste emnegrupper, og hvor gentagelsen har hængt længe ved; svenske og norske paralleller har ingen gentagelsesstrofer. Det må undersøges, om de ældre franske viser har sådanne former, hvis ikke, må man tænke sig, at en særlig dansk danseskik har betinget gentagelserne, og at den strofebygning, der efterhånden udformes så konsekvent (og som har analoga i finsk Kalevalasang[2]), er en af de ældste i nordens visedigtning.

Referatet er hermed til ende — og har forhåbentlig givet indtryk af, hvor dristig, grundig og vidtspændende en undersøgelse, Otto Andersson har foretaget, selvom materialets spinkelhed gør denne som så mange viseundersøgelsers yderste resultater til blotte hypoteser. — Dansk forskning, der ikke i mange år har frembragt nogen vægtig monografi over den ældre folkevises problemer, skylder Otto Andersson tak også for dette arbejde. En strofeform — eller dog syngemåde — der er forbigået med tavshed af mere end een betydelig forsker, er her fundet frem på vor egen kistebund, ordnet og rakt til os. Et stof er præsenteret, friske synspunkter anlagt, og udredningen gennemført på baggrund af et langt livs studium, erfaring og kærlighed.

August 1952.

Referat og randnoter ved *Erik Dal.*

[1] Hvis gentagelsesstrofen er relativt ung og nogenlunde samtidig med islandsk fornkvæði's indvandring, kunne man måske tænke sig, at denne form-nyhed var modtaget og gjort produktiv på Island; iøvrigt er det jo noget af et tilfælde, hvad der er bevaret eller tabt selv i den fyldige danske overlevering. — Disse sidste randnoter er på ingen måde at opfatte som skitse til en ny hypotese, men blot som en famlende reaktion på den meget høje datering af gentagelsesstrofen.

[2] Samtidig med korrekturen af disse sider fremkom Studia Fennica VI, Helsingfors 1952; bindets største bidrag (p. 59—138) er Matti Kuusi: Über Wiederholungstypen in der Volksepik unter besonderer Berücksichtigung der Edda, der Bylinen und der finnisch-estnischen Volksdichtung. I dette fængslende arbejde omtales Kalevalas gentagelser ved 2. forsanger kun et enkelt sted (p. 99), formentlig fordi dette fænomen vedkommer foredragsmåden og ikke egentlig digtets form.

ØHLENSCHLÆGER OG OSSIAN

Et supplement.

Min undersøgelse af Ø.s forhold til Ossian antydede, at der efter 1803 ikke fandtes Ossianreminiscenser hos skjaldenes Adam. Dette er imidlertid ikke rigtigt. Ved at læse tragedierne i Liebenbergs 4-bindsudvalg fra 1879, fandt jeg et modbevis i *Hagbarth og Signe* (1816).